

Disertační práce mgr. Martiny Chalupské není snadné čtení. Je ovšem velmi pravděpodobné, že na pocit obtížnosti se do značné míry podepsalo nesplněné očekávání. Po dřívějším seznámení se s jiným autorčiným textem (Chalupská, Martina: Whiteheadovo pojetí kosmu jako organické jednoty, časopis Pro-Fil, doplňkové číslo 2014. ISSN 1212-9097, s. 120–133. Dostupné online: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/profil/article/view/1003>), ve kterém se věnuje Whiteheadově kritice mechanického materialismu, jsem se těšil na jakési pokračování či ucelený obraz, který nabídne rozbor abstraktní filosofické koncepce v kontextu moderní přírodní vědy, zejména fyziky 20. století.

Nicméně hned na s. 7 předkládané disertační práce mne autorka vyvádí z mého omylu a upozorňuje, že přestože je Whiteheadova epistemologie do značné míry rozvíjena jako reakce na speciální a obecnou teorii relativity, nebude tento rys, v práci reflektován, neboť cílem je podat filosofickou, nikoli fyzikální koncepci Whiteheadova pojetí skutečnosti. Zklamané očekávání jsem si samozřejmě přivodil sám, není to v žádném případě chyba autorky, uvádím to zde jen proto, že mé dotazy a poznámky mohou být pravděpodobně tímto stavem ovlivněny, a tak je třeba je také číst.

Hodnocení formální úrovně práce:

Text je zpracován kultivovaným způsobem, z hlediska jazykové úpravy nelze vytknout nic zásadního, i když se několik chyb (předpokládám, že z nepozornosti) objevuje:

- Skloňování Descartova jména – s. 28 Descartese
- Překlepy
  - s. 60 – nezávislost substancí...se zdá problematický
  - s. 60 – požadavek individuality a nezávislosti jsou splněny
  - s. 79 – nalezneme mnohem techničtějšího slovník
- Interpunkce
  - s. 65 – že vše čeho...
  - s. 76 – To co je jednotné nemůže...
  - s. 79 – jsou... tím čím jsou
- gramatické chyby
  - s. 67 – dvou tisíce letému
  - s. 72 – tyto racionální schémata

Z hlediska dodržování citačních norem, bibliografie a poznámkového aparátu jsem neshledal žádné vážné nedostatky.

Hodnocení věcné úrovně práce

Některé dotazy jsem již předznamenal v úvodu, ale budu se snažit vycházet jen z textu samotné práce a všechny ostatní asociace nechat stranou.

1. Na s. 41 je zmíněna Whiteheadova kritika mechanického materialismu v souvislosti s konfrontací s konceptem organického mechanismu. Je možné odhadnout důvody toho, proč se Whitehead vyrovnává s koncepcí, která byla v té době již mnohokrát kritizována a v řadě ohledů ji nahradily další varianty materialismu v 19. století? A z toho plynoucí podotázka:
  - a. Pokud by jedním z důvodů bylo soustředění pozornosti na problematiku a kritiku absolutního prostoru a času a nikoli materialismus jako takový, je možné, aby tato analýza byla úplná, když explicitně odmítneme zabývat se tím, čím k věci přispěla relativistická fyzika a její filosofická reflexe?
  - b. A ještě rozvedení podotázky. V čem je výhodné vyhnout se v té době neaktuálnějšími teoriím, které nabízely revoluční řešení starých otázek, zejména když vezmeme v úvahu, že ani např. Henri Bergson se nevyhnul debatě s Einsteinem a přistoupil na konfrontaci svého pojetí času s relativistickou teorií?
2. Když se smířeme s tím, že jde v disertační práci o metafyziku a nikoli o fyziku, mohla by autorka naznačit, jakou podobu by měla na s. 89 zmíněná systematická syntéza vědy a filosofie, ke které Whiteheadův duch podněcoval? V čem v dalším vývoji filosofie vědy a moderní epistemologie by bylo možné objevit stopy Whiteheadova ducha?
3. A jeden námět do diskuse, ve které bych se chtěl dozvědět, jak mnoho je ono předchozí podněcování silné ve srovnání s odkazem na tradici, na kterou se Whitehead odvolává. Je Whitehead víc žák, nebo učitel? Nebo jinak: je Whiteheadův koncept rekapitulací tradičních epistemologických problémů, jejich kritikou a představením vybraných řešení v kontextu fyziky počátku 20. století, nebo spíše překvapivým novým pohledem na skutečnost, který se stává inspirací dalším badatelům? Pokud by si autorka měla vybrat jednu z možností a argumentovat pro ni, která by to byla a jak by byla vedena argumentace?

I když jsem na počátku konstatoval jistě zklámaní z absence explicitního vyjádření vztahu k moderním fyzikálním teoriím, tak pokud jde o charakteristiku metodologické úrovně práce, je třeba přesunout tuto vlastnost mezi klady této práce. Autorce se podařilo udržet deklarovanou čistou metafyzickou linii, přestože se na některých místech sklouznutí k epistemologii moderních fyzikálních teorií nabízelo.

Autorka předloženým textem prokázala, že je schopna zpracovat rozsáhlé množství textových zdrojů primárních i sekundárních, přes jejich četnost udržet zvolenou metodologickou linku a dostát plně vytčeným záměrům. Výsledek pak představuje text, který splňuje požadavky standardně kladené na kvalifikační práci v závěru doktorského studia.

Prof. Josef Krob

30.11.2017

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
FILOSOFICKÁ KONCEPCE ORGANICISTNÍHO POJETÍ
SKUTEČNOSTI

Mgr. Martina Chalupská

Oponentský posudek dizertační práce

Mgr. Michal Andrlé, Ph.D.

Obsahová stránka:

Rozsahem poměrně subtilní dizertační práce Mgr. Martiny Chalupské se věnuje náročnému a v českých jazykových a myšlenkových kontextech stále poměrně opomíjenému tématu procesuální filosofie Alfreda North Whiteheada. Soustředí se především na předvedení geneze a struktury Whiteheadovy "organicistního pojetí skutečnosti", což je jedno z označení pro jeho pozdní procesuální metafyziku, nejsystematičtěji vyjádřenou v jeho opus magnum *Process and Reality*. Autorka sleduje genezi Whiteheadovy pozdní filosofie v rámci jeho "filosofického díla (počínaje cca rokem 1910). Stranou tedy nechává Whiteheada jako matematika a matematického logika. Z děl "panfyzického" ("londýnského") období zahrnuje do své studie především ty aspekty, které analyzují "materialistickou" teorii přírody, již vybudovaly zakladatelské postavy novověké vědy a filosofie a která více či méně vědomě leží v základech vědeckého pohledu na svět dodnes. Stranou nechává i Whiteheada jakožto fyzika, jemuž filosofická analýza základních dat přírodovědeckého zkoumání slouží do značné míry jako propedeutika pro pozitivní vybudování alternativní fyzikální teorie vůči Einsteinově obecné teorii relativity.

Whiteheadova motivace ke kritice "materialistické teorie" a následnému postupnému budování alternativy vůči ní v podobě procesuální a organismální filosofie napájena z několika pramenů (přičemž autorka zdaleka nesleduje všechny). V první řadě je to důraz na epistemologickou analýzu, která se snaží být práva fluxivnímu aspektu zkušenosti. Inkluze fluxivního aspektu vede Whiteheada dále k vypracování fundamentální duality událost x objekt, s níž v různých podobách pracuje napříč celým svým filosofickým dílem. Druhým z pramenů Whiteheadova filosofického díla je reflexe proměn náhledu na skutečnost, která se postupně prorýsovala v reakci na dílčí objevy a teoretické koncepce v přírodních vědách (tradiční polní teorie elektromagnetismu, relativistická fyzika, postupně rodící se kvantová teorie, vedle toho evoluční teorie v biologii). Whiteheadova panfyzická teorie je do značné míry snahou o konceptuální syntézu podnětů, získanou z těchto dvou pramenů.

Podoba a konceptualizace organismální filosofie, což je jedno z označení pro Whiteheadovu pozdní komplexní metafyziku, vytvořenou během jeho působení na Harvardově univerzitě, byla tvarována ještě řadou dalších motivací. Je jím především zohlednění před-vědeckého či mimo-vědeckého aspektu zkušenosti, (sebe)prožívání, jeho emocionální tonalita a hodnotový aspekt (sebe)utváření. Právě tyto motivace se ve výsledné podobě organismální metafyziky projevují v jejím zahrnutí např. estetické a theologické problematiky. Její pozice zároveň využívá řady výdobytků z "panfyzické fáze", zejména pokračuje v linii vymezení vůči materialistické teorii přírody a kosmologii. Oproti tradičnímu obrazu mechanismu, který byl zděděn ze zdůvodňovacího schématu novověké vědy, staví metaforu organismu, která více zdůrazňuje vzájemné ovlivňování a propojení jednotlivých komponent aktuality, její teleogické zaměření a emocionální tonalitu. Whiteheadův kosmos tedy není souborem principiálně neživých komponent, náhodně a bezcílně bloudících v "prázdném akváriu bez stěn" prostoru a času, ale souborem neustále se aktivně korelujících, pulzujících aktualit, připomínajících nastávání živých organismů.

Dizertační práce Martiny Chalupské si klade za cíl právě předvedení geneze Whiteheadovy vyspělé metafyzické syntézy sledováním dílčích motivačních linií Whiteheadova zájmu. Z jejích motivačních linií sleduje především oblast epistemologickou a ontologickou, sedmá kapitola se věnuje i Whiteheadovu dialogu s několika významnými postavami evropské filosofické tradice. Jak již bylo řečeno výše, stanou nechává podněty, které Whitehead získal z přírodních věd a také z oblasti své původní odborné specializace, tj. matematiky, geometrie a matematické logiky. Stranou nechává autorka i tradici náboženskou tradici (reprezentovanou nejen filosofy a theology, ale především samotnými náboženskými texty). Tato linie, která je patrná zejména z autorkou poměrně málo využívaného Whiteheadova pozdního spisu *Religion in the Making*, by jistě také stála za zmínku a řadu motivací Whiteheadovy pozdní metafyziky by jistě napomohla osvětlit. Motivační pramen v podobě poezie (zejména poezie romantiků), autorka zmiňuje, byť nijak podrobně neanalyzuje.

Formální a kompoziční stránka:

Práce je strukturována do osmi kapitol, obsahuje patřičné formální náležitosti, využívá rozumnou šíři primární i sekundární literatury.

Strukturace textu vzbuzuje je na první pohled dobrá a vzbuzuje očekávání. Bližší čtení však úvodní očekávání poněkud eroduje, místy až velmi. Pro předkládanou studii je typická řadou formulačních nejistot a nepřesností a nepříliš propracovanou skladbou témat. Velmi často přeskakuje, netvoří systematické argumenty, často

nerozlišuje mezi pozicemi referovaného autora, sekundární literatury a vlastní interpretací (typicky např. celá kapitola o bifurkačních teoriích).

V následujícím textu nebude následovat kompletní výčet problematických (ale naopak i velmi zajímavých a kvalitních pasáží), ale omezím se na výčet několika typických problémů. Konkrétnější poznámky k jednotlivým pasážím uvádím v samostatné příloze.

Hlavní problémy:

a) neuspořádanost práce

(Kapitola 3.2. „Události“ – tam se opravdu těžko hledá něco, co nevytknout – např. prakticky vůbec není o událostech.

Kapitola 5 - má být obecnou charakteristikou spisů nebo výkladem pojmů? Bohužel nesplňuje ani jedno)

b) Nekritičnost – text má víceméně charakter referátu, který předkládá „teze k věření“, nikoliv jako výchozí materiál ke kritickému přezkoumání. Whiteheadova filosofie sice není v našem prostředí příliš probrána, na světové intelektuální scéně však žádnou horkou novinkou není a v kritickém zhodnocení rozhodně je o co se opřít.

c) Problém v přeskokování mezi terminologií, tématy a způsobem traktování v „panfyzice“ a v „metafyzice“.

Velmi málo respektuje rozdílnost období a často obojí míchá dohromady – čtenář, který není s původním kontextem obeznámen, musí být zcela zmaten. Např. následnost kapitol 3.1 a 3.2 – to je příklad za vše!

Pozor na používání slova „metafyzika“ – Whit. sám se vůči ní v období „panfyziky“ ohrazuje, odkaz na Fordovu analýzu vývoje toto nijak nelegitimizuje (např. str. 13, 14, 35????). Byť je to možná myšleno jako zajímavé metodologické vodítko (ovšem není to takto zdůrazněno), pořád to namísto pořádku dělá spíše zmatek

Zajímavé a konzistentní kapitoly:

5. Přejchod od panfyziky k metafyzice - zde se skutečně vchází do aktivního dialogu s komentátorskými pozicemi. Jen škoda, že předcházející kapitoly patřičně nepřipravily půdu

6.2. "Whiteheadova revize pojmů substance a změna"

Závěrečné doporučení:

I přes řadu dílčích problémů v kompozici a argumentaci práce, stejně jako i pro její minimální délku (přičemž téma je natolik vydatné, že by s délkou problém rozhodně být nemusel), práci k obhajobě doporučuji. Autorce pak doporučuji se na obhajobu dobře připravit, jelikož řadu tezí bude opravdu muset vyargumentovat a obhájit. Na řadu konkrétních problematických míst upozorňuji v příloze k tomuto posudku.

V Plzni 20.11. 2016

Mgr. Michal Andrlé, Ph.D.

Příloha k oponentskému posudku dizertační práce Mgr. Martiny Chalupské "FILOSOFICKÁ KONCEPCE ORGANICISTNÍHO POJETÍ SKUTEČNOSTI"

Problémy:

- Str. 1 – široce přijímaná alternativa? (jistě?)
- Str. 2 – svou oblast zájmu (...) jenž výzkum posouvá vpřed – silná teze! příklad?
- Str. 2 – pozn. 1 kvantová fyzika a pole aktivity – Wh, inspirace v tomto smyslu není z kvantové polní teorie, ale již z klasické polní teorie
- Str. 4 – bifurkace – jsou analyzovány opravdu „v souladu s Whiteheadem?“ o těchto autorech přeci Wh. nikde explicitně nepíše? (rozhodně tedy ne v kapitole o bifurkaci – tam je jednou zmíněn Newtona jednou Locke)
- Str. 4 – opravdu „odvozuje“ svou koncepci od Leibnizových monád?
- Str. 6 – Pythagoras poprvé pochopil – opravdu byl první? Co vlastně víme o historickém Pythagorovi?
- Str. 8 – relativistická a kvantová mechanika?
- Str. 8 – evoluční teorie je revolucí 20. století?
- Str. 8, pozn. 8 – těžko hledám její smysl
- Str. 8-9 – bylo to opravdu tou recenzí?
- Str. 9 – JAZYK je nucen?
- Str. 12 – vymezení třetího období nesedí s vymezením na str. 6
- Str. 14 – pojem substance není výhradně spojen s mechanistickým materialismem
- Str. 14 – jak souvisí klam špatně umístěné konkrétnosti s pojmem pole?
- Str. 18 – kritika „prosté lokace“ vychází z Bergsonova pojetí času? (proč? jak?)
- str. 35 - materialistických molekul? molekuly jsou materialistické?
- str. 37 - citace Whitehead 1929, 244 - odkazuje skutečně k The Function of Reason?
- str. 38 - póly vyjadřují míru komplexity?
- str. 40 - díky slábnoucímu vlivu matematiky (???) - kde slábl? vlivu na co? 19. století bylo přeci v mnohém přímo esencí matematického přístupu ("století páry")
- str. 42 - "pravdivé řešení"? těžko říci, zda by Wh. takto použil pojem pravdivosti
- str. 43 - řecká věda akcentovala statický pohled na svět? (co je věda, "epistémé") - no - Aristoteles je myslitel velmi dynamický, co stoikové? co Hérakleitos?
- str. 47 - "byl ovlivněn teorií relativity a evoluční teorií, z jejíhož pohledu hmota jako taková schopna evoluce není" - jak s tím souvisí relativita? teorie evoluce si taky poradí i bez Whiteheada
- str. 47 - "uznává existenci pouze fyzikálních kvalit, které nacházíme v přírodě" - Wh. by asi stěží řekl "fyzikálních"
- str. 50 - poslední dvě věty v odstavci o Kantovi - vůbec nechápu
- str. 51 - simultaneita - čiré nepochopení
- str. 51 - bifurkace a eukleidovský prostor + čtyřrozměrná geometrie (celý odstavec bohužel nedává žádný smysl)

str. 55 - pojen "duration" - v panfyzice a metafyzice je užíván dost rozdílně mohlo by se to vysvětlit

str. 65 - pozn. 58 - text je ok - neměl však být zařazen do kapitoly "Povaha spisů harvardského období"?

str. 69 - špatný spelling "Dialogues... "

str. 69 a dále - začíná vlastně nová kapitola "Whitehead a Bůh" - její vložení do kapitoly o Platónovi nedává příliš dobrý smysl

str. 76 - pozn. 67 - proč se Leibniz cituje v angličtině?

str. 78, 80 - na těchto stránkách by se výjimečně dobře hodil výklad primární a sekundární (konsekventní) povahy Boha - škoda, že chybí, mnohé by to osvětlilo

str. 84 - Kopernikánský obrat - malé k na začátku slova

str. 85 - Koperníkovská revoluce - malé k

str. 86 - poznámka 76 - označení E. Lévinace za postsrukturalistu postrádá jakékoliv opodstatnění

str. 89 - závěr vlastně neříká nic jiného, než samotný začátek kapitoly - ergo, není to žádný závěr

str- 90 - první odstavec - jak závěry vyplývají z premis, nějak to není zřetelné

str. 90 - Whit. filosofie způsobila změnu? jak se ta změna projevila? stejně tak str. 93